

NEDERLANDSCHE COMPOSITISTEN VAN ONZEN TIJD

VI. Herman Strategier



Herman Strategier

Men komt in de muziekgeschiedenis herhaaldelijk kleine groepjes voor van jonge scheppende kunstenaars tegen, die voor korteren of langeren (maar meestal niet lange) tijd samen verbond aangaan met het doel, bepaalde compositieve inzichten te verduidelijken en te verdedigen. Op het oog blik bestaat in ons land weer zulk een groepje. Hebt ge wel eens van de „Drie Jongelingen gehoord? Waarschijnlijk niet, want zij timmeren niet aan den weg, en deze benaming wordt alleen wel eens schertsderwijze door hun vrienden in den mond genomen. Laat ik ze u voorstellen: het zijn Jan Mul, Herman Strategier en Albert de Klerk. Hoe zij aan deze benaming gekomen zijn? Toen Hendrik Andriessen, in 1942 in gijzeling gezeten, zijn vijftigsten verjaardag vierde, kreeg hij een Mis toegestaan, welke door drie van zijn oud-leerlingen was gecomponeerd. Jan Mul schreef Kyrie en Agnus Dei, Herman Strategier maakte de Gloria en Albert de Klerk droeg Sanctus Missa „Trium Puorum“, naar de drie jongelingen in den vuuroven, waarvan het boek Daniël verhaalt. Een zinvolle titel inderdaad, want deze componisten gevoelen zich de jongeren van Hendrik Andriessen en de kerkmuzikale stijl, welke zij beoefenen, vindt zijn oorsprong in de vernieuwing welke Hendrik Andriessen in de Nederlandse katholieke kerkmuziek heeft tewegegebracht. In de oorlogsdagen van 1940 was Jan Mul te Arnhem in kriegesvangenschap geraakt. Van achter het prikkeldraad wist hij een briefje te zenden naar Strategier, die in deze stad woonde, en dat van dat moment af toert hun vriendschap, die in muzikaal opzicht zeer vruchtbare werd. Strategier, toen tertijs een wat eenzijdige, eenzame figuur, werd door de frische voortvarendheid van Mul meegesleept en al spoedig voegde de jonge Haarlemse musicus Albert de Klerk, die zojuist de Prijs voor orgel aan het Amsterdamsch Conservatorium had behaald, zich bij hen. Deze componisten ontwikkelden gedurende de oorlogsjaren een groote activiteit. Zij richtten in samenwerking met de muziek-salligrafe Annie Bank, een eigen, min of meer clandestien uitgeverij op, en deden die daar op intekenden kregen regelmatig Missen, Lofstukken, Orgelwerken, liederen etc. toegezonden. Zij stelden het fonds van hun „opus“ tevens open voor andere componisten, terwijl hun uitgaven zich gaandeweg ook buiten het terrein der kerkmuziek gingen uitspreiden. Verschende van deze composities verdienen thans in breder kring bekend te worden.

Herman Strategier werd 10 Augustus 1912 te Arnhem geboren. Zijn vader, manufacturer van beroep, was tevens organist van de St. Walburgiskerk en muziekrecensent aan een der plaatselijke dagbladen. Daar Herman als kind

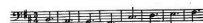
zijn vader reeds bij het registreren behulpzaam was, leerde hij het orgel door-en-door kennen en groeide hij geheel op in de dagelijkse kerkmuziek-praktijk. Terwijl hij de H.B.S. bezocht kreeg hij pianoles en ook enige theoretisch onderricht van den destijds zeer bekenden Arnhemse musicus J. J. Ruygrok, een veelzijdig man, die directeur van het koor der St. Walburgis was, maar ook daarbuiten een groote activiteit ontplooipte. Zou leedde hij ieder jaar een Oratorium-uitvoering, waarbij hij een breed en vooruitstrevend repertoire opbouwde, waarin onder meer het Te Deum van Diepenbrock en de plaats vond. Toen Strategier op 17-jarigen leeftijd eindexamen van de H.B.S. deed, was de R.K. Kerkmuzikale school te Utrecht juist eenigen tijd haar werk begonnen en zijn vader achtte deze instelling voor zijn zoon den aangewezen weg om zich tot een volledig onderlegd kerkmusicus te bekwaamen. De R.K. Kerkmuzikale school, waar Pater Dr. Caelestinus Huigens O.F.M. den scepter zwaait, is een van de merkwaardigste muzikale onderwijsinstellingen in den lande. Het onderwijs wordt hier namelijk uitsluitend in internatuverband gegeven. Gedurende minstens drie jaar de vacantes natuurlijk uitgezonderd — zijn de leerlingen in de school gehuisvest en dit heeft wat de concentratie op de studie betreft ongetwijfeld groote voordelen. Het is geen uitzondering, wanneer een leerling, die bij zijn intrede op de school het orgel nog nauwelijks had aangekaart, op het eindexamen o.m. de groote B.A.C.H. van Reger feilloos voordraagt, en wat de ontwikkeling van het gehoor en andere muzikale vaardigheden betreft vinden de studenten in hun dagelijkse onderlinge samenwerking bij elkander groote steun en stimulans. Hoewel het aantal leerlingen gewoonlijk zeer groot is, wordt bij de toelating een strenge selectie toegepast. Het hoofd-accens van het onderwijs valt natuurlijk op de kerkmuzikale vakken: de liturgie en het Gregoriaans, dat dagelijks in de eigen kapel der school beoefend wordt, het orgel en de koorrepetitie; doch daarnaast wordt ook aan het pianospel, aan de algemeene muzikale ontwikkeling, aan harmonieles en compositie veel aandacht besteed en krijgen de leerlingen ruimschoots gelegenheid om hun persoonlijke belang voor een bepaald tal der muziek tot ontlooiing te brengen. Het bleek reeds spoedig, dat de ambitie van Herman Strategier vooral op de compositie was gericht. Naast het schoolwerk, dat hij voor zijn compositie-leraar Johan Winnubst moest verrichten, hield hij zich met allerlei experimenten bezig. Zou zette hij bijvoorbeeld Verlaine's Chanson d'Automne op muziek en bracht hij allerlei orgelstukken, misagments, motetten en piano-musieken op papier, waarin de uitbottende krachten van zijn geest een voorloperige volvoeding vonden.

Na zijn eindexamen werd hij aangesteld tot directeur-organist van de parochiekerk van St. Anna te Nijmegen, waar hij gedurende drie jaar werkzaam was. In dien tijd componeerde hij zijn eerste Mis voor 3-st. mannenkoor met obligate orgel-partij, een typisch jeugdwerk, waarin de componist moest afrekenen met allerlei invloeden, waarvan die van Winnubst zich wel het sterkst deed gelden. Men vindt in dit werk een volle, overlappende polyphonie: alles loopt, alles beweegt. In dit werk, evenals in de daaropvolgende Missa Brevis voor 5-st. a-cappella-koor, welke op het Internationale Congres voor Kerkmuziek in 1936 te Frankfurt de aandacht trok, maar welke Strategier spoedig daarna uiterde, valt toch een kentering waar te nemen in zijn kerkmuziek-stijl. Hij is nog zekende naar een kerkmuzikale schrijfwijze, welke uit de beginselen der melodie wil worden opgebouwd, en waarin een rustig-stroomende vocaliteit, zonder onnodige complicaties, aan een duidelijke en heldere tekstuitdrukking tegemoet wil komen. Deze opvatting, welke tekenend is voor de vernieuwing welke onze Nederlandse katholieke kerkmuziek gedurende die jaren onderging, werd reeds met beteren uitslag nagestreefd in de voor vier stemmen a-cappella gecomponeerde Missa Vox Sponsae, welke bij het huwelijks van den componist in 1938 gezongen werd, doch ook in de tweestemmige Missa pro gratiarum actione met orgelbegleiding (het eerste werk van Strategier, dat in druk verscheen, 1936) wist hij reeds een uitweg te vinden uit de overlappende expansie, waarin onze

kerkmuziek, veelal door een gansch verkeerd begrepen navoring van Diepenbrock's Missa, was terechtgekomen. Herman Strategier heeft voor de vorming van zijn muzikaal-scheppende persoonlijkheid veel te danken gehad aan Hendrik Andriessen, van wien hij in zijn laatste jaar Kerkmuziekles kreeg, en aan een aantal andere dingen en bespreking van zijn werk, maar contact onderhield. Andriessen opende geheel nieuwe priegesielevens voor hem, en deed hem essentieel te denken van het muzikale denken sneller vatten. Ook buiten het kerkmuzikale terrein begon zijn belangstelling meer en meer te ontwikkelen, hetgeen blijkt uit zijn driest. Strijkkwartet, waarvan de eerste versie in 1934 in de Na 3st uelcomte, uit een specifieke Sonatine voor viool en piano, Die Dansen voor orkest, welke op het student-concert van Maneto in 1940 te Utrecht werden gespeeld, een Dieretima voor vier houtblazers en strijkinstrumenten, dat het, hoewel tot de jeugdwerken behoorend, onlangs bij een radio-uitvoering nog uitstekend bleek te „doen“.

In 1935 werd Strategier als opvolger van zijn vader, die intusschen overleden was, aangesteld tot directeur-organist van de kerk, waar hij zijn eerste muzikale indrukken had opgedaan: de mooie, oude St. Walburgis te Arnhem, waar hij een nieuw repertoire opbouwde en onder meer een zeer geslaagde uitvoering leidde van de Missa in Die Feste van Diepenbrock. Hij hield als recensent het Arnhemse muziekleven bij, was leeraar voor de theoretische vakken en Gregoriaans aan de Arnhemse Muziek school en richtte voor zijn jongeren een klein middelpuntje op met muziekliedjes, die de huishuiske beoefenden, zoals dat in onze dagen gelukkig meer en meer verscheidene zeer geslaagde liederen, canons en dansjes geschreven, waarvan er enkele in de „Spelewi“ verschenen. Strategier behoort tot die componisten, die op z'n tijd gaarne toegesloten komen aan de muziek van anderen en juist begrip getuigen. In dit verband moet worden genoemd, dat hij de aandacht vestigen op zijn lied Gebed bij de Berijding op tekst van Fedde Schurer, dat werd opgenomen in den liederbundel Nederland, die kort na de bevrijding in opdracht van het Nationaal Instituut werd samengesteld, een bundel waarin men helaas menige schromelijke vergissing en mislukkings tegenkomt. Tusschen de vele verwerpelijke voorwerpen, waarop de liederfabrikanten na de bevrijding hebben vergaapt, is dit zuivere lied Gebed bij de Berijding van Herman Strategier een witte raaf!

In zijn Arnhemse jaren schreef Strategier enige orgelwerken, waarvan Preludium, Intermezzo en Thema met Variaties in dit verband worden genoemd. Dit stuk is zeer duidelijk uit de school van Hendrik Andriessen voortgekomen. Het thema, dat zeven maal op zeer inventieve wijze gevarieerd wordt, past geheel in de sfeer van Andriessen's Intermezzo voor orgel. In 1940 was Strategier voor het eerst aan een werk voor groot orkest: een Passacaglia, die op het volgende, streng-diatonische thema gebouwd is:



Eduard van Beinum toonde voor dit stuk, toen het nog in wording was, een levendige belangstelling. Hij besprak de instrumentatie-problemen uitvoerig met den componist (een goede dirigenten-gevoorte, waarvan reeds menig jong componist geproefde heeft!) en voerde het na de voltooit met het Concertgebouw-orkest voor de radio uit. Ook het Residentie-orkest en de A.O.V. hebben deze Introductie en Passacaglia van Strategier gespeeld. Van den aanvang af stond het den componist voor den geest, dat deze Passacaglia het laatste deel van een vierdelige Symphonie zou worden.

263

Deze Symphonie verkeert thans reeds in een vervoerder stadium en wacht enkel nog op de laatste instrumentale herzieningen. Intusschen bleef de kerkmuzikale Strategier voortdurend bezighouden. In 1939 schreef hij Vier Maria-Anthiphen voor vierstemmig gemengd koor met orgelbegleiding, welke ik tot de meermalen genoemde werken van kerkmuziek, welke geheel uit het melodisch beginnel is opgebouwd. De tekst is in deze gezangen opgenomen in een helderen stroom van vocaliteit, welke zich volgens de wetten der waarheidsproefende samenleving, met samenloft, en de orgelpartij, welke in elk der vier gezangen (Alma Redemptoris, Ave Regina Coelorum, Regina Coeli Lactare et Salve Regina) consequent drie-stemmig werd gehouwen, maakt den indruk van een levendig welke juist door het zuiver-instrumentale karakter dat zij bezit, het totale klankbeeld zeer doorzichtig maakt. In kerkmuzikale kringen had Strategier reeds zoonder de aandacht op zich gevestigd, dat hem verschillende opdrachten werden verleend. Zou gaf de Nederlandse St. Gregorius Vereniging hem opdracht, om de wisselende gezangen te componeren uit de Mis van den Twintigsten Zondag na Pinksteren, voor drie gelijke stemmen met orgel. Zou men weet worden de Misgezangen in twee soorten verdeeld: de Vaste of Ordinarius-gezangen, waarvan de teksten altijd gelijk-luidend zijn (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Benedictus, Agnus Dei) en de Wisselende of Proprium-gezangen, waarvan de teksten op iederen dag van het kerkelijk jaar verschillend zijn (Introitus, Graduale, Offertorium, Communio). Bij de uitvoering van een Hoogmis zal men meestentijds de Vaste Gezangen meestemmig hooren zingen, doch de Wisselende Gezangen kunnen evengoed voor meestemmig compositie in aanmerking komen, hewel deze composities uiteraad slechts eenmaal in het jaar gezongen kunnen worden. Ongeacht dit praktische „onduidelijk“ legten onze heden-daagse Nederlandse kerkcomponisten een toenemende belangstelling voor deze Wisselende Gezangen aan den dag, hetgeen zeer verheugend is, omdat op deze wijze de inspiratie uit het meest wezenlijke bestanddeel der liturgie gepakt kan worden. Ook Strategier heeft verscheidene Wisselende Gezangen gecomponeerd. Als afzonderlijk voorbeeld van zijn compositiewijze kan hier volgen zijn eenstemmige Introitus in Feste B. M. V. Omnium gratiarum Mediatricis (de inleidingszang op het Feest der H. Maagd Maria Middelaars aller Genaden). In de Nederlandse vertaling luidt deze tekst aldus: „Naderen wij met vertrouwen tot den genadetroon, opdat wij barmhartigheid verwerven, en genade vinden tot tijdige hulp“.



264



Van Strategiers kerkelijke werken uit den laatsten tijd noem ik de Missa Tili Luit, welke hij schreef bij de viering van het beiderzijdig bestaan van de Congregatie der zusters Franciscanessen te Veghel. Onlangs hoorde ik deze Missa door jongensstemmen uitvoeren, en was mijne een zeer frisschen, blijden indruk. Haar toon stak wel opvallend af tegen de zwaarfrisschen, grog mannenkoor-missin in liederstijl, welke in onze katholieke kerken nog maar al te gaarne gezongen worden. Ziehier den inzet van de Kyrie:



In September 1944 maakte Strategier den aanval op Arnhem mee, welke hem noopte met zijn jong gezin overhaast de vlucht te nemen, terwijl de St. Walburgiskerk met haar orgel aan de verwoesting werd prijs gegeven. Na een vreeselijken tocht, waarbij wel tienmaal van onderdak gewisseld werd, vond hij toelucht bij zijn vriend Jan Mul te Haarlem, waar beide gezinnen in een kleine kamer der barren herenwintert doormaakten. Na de bevrijding keerde zijn scheppingslust weldra terug. Hij componeerde een Suite voor piano-tienhandig, een serie petitente speeltukken, waarvan hij ieder deel uit dankbaarheid opdroeg aan een der Haarlemse vrienden, die hem in den moeilijken evacuatie-tijd geholpen hadden. Tevens voltooide hij het werk voor mannenkoor, sopraan- en bariton solo en orkest Den Ramiro, dat hem door het Bossche mannenkoor was opgedragen en dat sindsdien in den Bosch en Rotterdam met succes onder leiding van den componist werd uitgevoerd. Den Ramiro, het romantisch-dramatische gedicht, dat Bernard Verhoeven voor hem vertaalde, heeft den componist binnenste-buiten gekend! Het lokte hem uit tot een soort van muziek, als hij tevens noot geschreven had. Het bezit de levendigheid van een opera, het doet wat de dramatische uitbeelding betreft hier en daar aan Berlioz denken. Op dit walschema



toeft Strategier ons een festijn in Toledo voor oogen, vol schitteren en glans. Den Ramiro heeft in Strategier krachten losgemaakt, welke niet met hem vermeld zou hebben en als zoodanig in dit werk in zijn ontwikkelingsgang waarschijnlijk als een doorbraak gelden. Voor de vrijwel vastgelopen mannenkoor-literatuur is Den Ramiro eveneens een aanwinst. Paul Hupperts, de dirigent van de Maatschappij voor muziek en orgel, heeft voor zijn koor eveneens een compositie met orkest te componeren. Hier-voor koos hij den tekst van Psalm 67. De koorpartij is in hoofdzaak unisono geschreven; het werk is symphonisch opgevat en is uitgewerkt. Van Strategiers meest recente werken noem ik nog een Ritornello capriccioso en Drie kleine trio's voor orgel, en Vier Drinkelieder voor bariton met klein orkest. Het laatste werk zal het volgende seizoen bij de U.S.O. worden uitgevoerd. Na de verwoesting in Arnhem had Strategier weinig lust, om naar zijn geboortestad terug te keeren. In September '45 vestigde hij zich in Zeist, aangesteld tot leeraar in de theoretische vakken en compositie aan de R. K. Kerkmuzikale school te Utrecht.

WOUTER PAAP

Werken van Herman Strategier:
1934: Vijf Minutten (piano)*; Missa Brevis (5 gem. st. a.c.); 1935: Eerste Passacaglia (orgel); Focata (orgel); Drie dansen (orgel); 1936: Drie sonnetten (orgel); Missa pro gratiarum actione (orgel, van Rossum); 1937: Preludium, Intermezzo en Thema met var. (orgel); uite. van Rossum; Strijkkwartet; Dieretima (reeds te de thesauri (alt en piano)*; Sonatine (vocal en piano)*; Vier muziekjes (vocal en piano); Dieretima voor vier houtblazers en strijkinstrumenten; Suite (piano). 1938: Drie Dieretima's (piano)*. Drie stukken voor hobo en strijkinstrument (toek met strijkinstrument); Missa Vox Sponsae (4-6 gem. st. a.c.); Proprium van Dieretima A.C. post Pont. (5 gel. st. orgel); 1939: Vier Maria-anthiphen (4 gem. st. + orkestrio, al. Buit. Strikt met 1940)*; Drie Maria's (3 gel. st. a.c.); Tatum (5 gel. st. a.c.)*; Tweede Passacaglia voor orgel (uite. v. Rossum in voorbereiding); Stabat Mater (gem. hobo, sopraan solo en kl. orkest); 1942: Introductie en Passacaglia (orgel); 1941: Symphonie I (instr. moet bezien worden)*; Proprium van Dom. XXVII post Pont. (5 gel. st. a.c.)*; Vier Maria-anthiphen (4 gem. st. + orkest); Missa Similes (5 ongel. st. + orkest); 1942: Gloria uit Missa Trium puorum (5 ongel. st. + orkest); 1943-1944: 1943: Introitus Adoniam (1 st. + orkest); Missa sine nomine (5 gel. st. a.c.)*; Proprium van Dom. III post Epiphania (5 gel. st. a.c.)*; Sancta Maria (4 gem. st. + orkest)*; Fluitconcert; 1944: Pater noster (5 gel. st. a.c.)*; Missa Tili Luit (5 gel. st. + orkest)*; Ritornello capriccioso (orgel); 1945: Suite voor piano (3 ongel. st. + orkest)*; Vier drinkelieder (bariton en kl. orkest)*; Gebed bij de berijding (uitg. Teunis Heemskerk); 1946: Gied Gied LXXVII (mezzo sopr. + piano of orgel)*; Drinkelieder* (mannenkoor)*; Psalm LXXVII (mannenkoor + orkest)*.

* Nog niet uitgevoerd. *) Uitgave Annie Bank, Ardam.

BIJ HET VIJF EN TWINTIG-JARIG BESTAAN VAN DE NEDERLANDSCHE BACHVERENIGING

De oprichting van de Nederlandse Bachvereniging, welke 13 Sept. 1921 plaats vond, had een tweeledig doel: den zuiveren Bachstijl na te streven, en de minder bekende werken van Bach en de hem omringende componisten tot uitvoering te brengen. Wie aan de N.B.V. Bachvereniging denkt, denkt aan Johan Schoonderbeek, want hij was de eigenlijke stichter, die spil waar aanvankelijk alle werkzaamheden om draaiden, de bezieler, wiens geest tot op den huidigen dag over de Bachvereniging is waardig gebleven. Johan Schoonderbeek stamde uit een organisten-geslacht. Hij volgde zijn vader, Valentijn Schoonderbeek, van wien hij de liefde voor Bach geërfd had, op als organist van de Grootte Kerk te Naarden en hij wist wat die oude, emwallde stadje een centrum van muziekcultuur te maken. Als een tamelijk dilettantische onderneming begonnen, bouwde hij de Zomerufoeringen in de Naardense kerk een traditie van 25 jaar op tot gebeurtenissen, welke in het geheele land de aandacht trokken. Zijn werkzaamheden als dirigent strekten zich uit tot Haarlem, Amsterdam, den Haag. De sterke geest van Schoonderbeek huide echter in een broos lichaam. Omstreeks 1921 moest hij na een ernstige ongesteldheid zijn werkzaamheden beëindigen. Met dit

266